

Väläkysymys Arvokkaasta ikääntymisestä ja vanhushoivan tilanteesta

Eduskunnalle

Suomalaisten keskimääräinen hyvinvointi ja terveys on parantunut viimeisten vuosikymmenten aikana ja moni suomalainen elää osittain tämän kehityksen ansiosta aiempaa iäkkäämmäksi. Suuret ikäluokat ovat saavuttaneet eläkeiän ja ikääntyneiden määrä kasvaa. Monet ikääntyneet ovat hyväkuntoisia ja elävät aktiivista elämää.

Huonokuntoisia ikäihmisiä on kuitenkin paljon. Orpon ja Purran hallituksen leikkaukset sosiaali- ja terveyspalveluihin heikentävät vanhuspalveluja. Ikääntyneiden hoivapalveluiden tarve on tulevaisuudessa kasvamaan merkittävästi tulevina vuosina.

Väestön ikääntyessä yhä useampi ikääntynyt asuu kotonaan vielä siinäkin vaiheessa, kun heidän toimintakykynsä ja kykynsä selviytyä arjesta itsenäisesti on heikentynyt merkittävästi. Läheiset ja sukulaiset mahdollistavat monelle ikääntyneelle kotona asumisen avuntarpeen kasvaessa. Noin 50 000 virallisen omaishoitajan tekemä työ on todella tärkeä kotona asumisen mahdollistamisessa. Todella moni läheinen toimii myös epävirallisena omaishoitajana ja hoitaa ikääntyneen läheisensä puolesta tai tukena erilaisia arjen asioita ja mahdollistaa siten kotona asumisen. Arvioiden mukaan jopa 80 prosenttia hoivasta on Suomessa omaisten ja läheisten vastuulla. Ilman omaisten ja läheisten erittäin merkittävää panosta ikääntyneiden hoivapalveluiden tarve olisi paljon runsaampaa.

Ikääntyneillä on oikeus hoivaan ja huolenpitoon

Jokaisella ikääntyvällä ihmisellä on oikeus välttämättömään huolenpitoon sekä riittäviin, yksilöllisten tarpeiden mukaisiin sosiaali- ja terveyspalveluihin, jotka mahdollistavat turvallisen, arvokkaan ja mielekkään elämän viimeisinä elinvuosina, elämän viimeisiin hetkiin saakka. Ikääntyvillä ihmisillä on myös oikeus osallisuuteen. He eivät ole vain toiminnan kohteita, vaan he haluavat olla aktiivisesti vaikuttamassa omaan elämäänsä ja itseään koskeviin asioihin ja heille tarjottaviin palveluihin. Itsemääräämisoikeuden toteutuminen ja oikeus osallistua omaan elämäänsä koskeviin päätöksiin luovat osallisuutta.

Ikääntyneiden ihmisten hyvän hoidon ja hoivan sekä perusoikeuksien toteutumisesta vastaa viime kädessä kulloinenkin istuva hallitus. Orpon ja Purran hallituksen ensimmäisen vajaan kahden vuoden aikana tekemät päätökset vaarantavat tällä hetkellä erityisesti hyvän hoidon ja hoivan järjestämisen edellytykset hyvinvointialueilla ja Helsingissä. Toisaalta hallituksen toimet palveluiden uudistamisen johtamisessa ja uudistus- ja kehittämistyön mahdollistamisessa on merkittävä uhka palvelutarpeen kasvaessa tulevina vuosina. Nyt olisi vielä aikaa ja mahdollista tukea hyvinvointialueita palveluiden kehittämisessä ja uudistamisessa. Nyt olisi myös mahdollista vahvistaa niin ikääntyneiden kuin heidän läheistensä luottamusta

siihen, että jokainen ikääntynyt saa tarpeellisen avun ja hoivan, eikä ketään jätetä yksin tai heitteille. Orpon hallitus ei kuitenkaan aio tuoda eduskuntaan tilannetta helpottavia lakiesityksiä myöskään kevään 2025 aikana.

Hyvinvointialueet kamppailevat säästöpainissa

Hyvinvointialueet ovat kamppailleet perustamisesta lähtien ennakoimattoman kustannusten nousun kanssa. Jopa noin kolmannes hallituksen hallitusohjelmassaan päättämistä menoleikkauksista kohdistuu hyvinvointialueiden rahoitukseen eli ihmisten tarvitsemiin välttämättömiin sosiaali- ja terveydenhuollon palveluihin. Orpon ja Purran hallitus on myös kiristänyt hyvinvointialueiden taloudellista ohjausta ja siirtänyt ohjauksen sosiaali- ja terveysministeriöltä valtiovarainministeriölle. Tämä alleviivaa hallituksen tahtoa tehdä kaikista sotepalveluista, myös ikääntyneiden sosiaali- ja terveyspalveluista, korostetusti taloudellisen kysymyksen. Palveluiden sisällöllisen ohjauksen puutetta ei voi korvata taloudellisen ohjauksen kiristämällä.

Ikääntyneiden palveluiden kattavuus heikkenee

Hallituksen päättämät säästöt näkyvät hyvinvointialueilla kipeästi ikääntyneiden palveluissa. Hyvinvointialueet ovat supistaneet ja keskittäneet omaa palvelutarjontaansa ja vähentäneet ostopalveluita. Ikääntyneiden määrä ja palveluiden tarve kasvaa, mutta ympärivuorokautisen palveluasumisen paikkoja vähennetään. Tällä hetkellä näitä paikkoja on hieman alle kahdeksalle prosentille yli 75-vuotiaista. Osa tätä nuoremmistakin ihmisistä tarvitsee ympärivuorokautista hoivaa esimerkiksi pitkälle edenneen muistisairauden vuoksi. Yli 75-vuotiaiden määrä kasvaa seuraavan viiden vuoden aikana noin neljänneksellä, mutta ympärivuorokautisten palveluasumisen paikkojen ennustetaan vähenevän koko maassa säästöjen vuoksi hieman. Viiden vuoden päästä ympärivuorokautisen hoivan paikkoja olisi tarjolla vain kuudelle prosentille yli 75-vuotiaista.

Kevyemmät kotihoidon palvelut eivät kykene korvaamaan puuttuvaa ympärivuorokautista hoitoa ja kotihoitoon on kohdistunut myös säästöjä. Vuonna 2023 säännöllisen kotihoidon asiakkaana oli THL:n Sotkanetin mukaan 14 prosenttia yli 75-vuotiaista. Kahdeksan vuotta sitten säännöllistä kotihoivaa sai yli 17 prosenttia saman ikäisestä väestöstä. Sekä kotihoidon, että ympärivuorokautisen hoivapalveluiden asiakasmäärät ovat vähentyneet, vaikka ikääntyneiden määrä kasvaa nopeasti. Sairaaloiden päivystykset kuormittuvat ja ruuhkautuvat, kun kotona asuu entistä huonokuntoisempia vanhuksia. Osa heistä ei todellisuudessa pärjää enää kotona, vaikka käyntimääriä nostettaisiin merkittävästi. Moni heistä odottaa ympärivuorokautista hoivapaikkaa, ja heidän läheisiään kuormittaa huoli ikääntyneen pärjäämisestä.

Myös muita ikääntyneiden hyvinvointia ja terveyttä vahvistavia ja omaishoitajien jaksamista tukevia palveluita on supistettu ja lopetettu. Osa hyvinvointialueista on lakkauttanut ikääntyneiden ja

muistisairaiden päivätoimintaa ja intervallihoitoon on entistä vaikeampi päästä. Osa omaishoitajista alkaa olla jo itse hoidon ja hoivan tarpeessa.

Palveluiden pääsyyn vaikeutuminen tarkoittaa sitä, että ikääntyneiden ihmisten omaisten ja läheisten vastuu hoivasta kasvaa väistämättä, jos julkinen sosiaali- ja terveydenhuoltomme ei kykene vastaamaan ikääntyneiden hoivan tarpeeseen, eikä ikääntyneiden hoivan tarpeessa tapahdu yhtäkkiä muutosta vähenevään suuntaan. Tämä suunta ei ole todennäköinen, eikä inhimillinen. Kaikilla ikääntyneillä ei myöskään ole läheisiä tai sukulaisia, jotka voisivat ottaa heistä hoivavastuun. Jokaisella ikääntyneellä on kuitenkin oikeus hyvään elämään. Meidän tulee taata kaikille suomalaisille turvallinen vanhuus.

Hyvinvointialueet tarvitsevat lisää aikaa sopeuttamiseen

Hyvinvointialueille tulisi antaa lisää aikaa talouden sopeuttamiseen, jotta sosiaali- ja terveystalouden järjestäminen ei vaarannu ja hyvinvointialueilla ei aiheuteta lyhyen aikavälin säästöjen aikaansaamiseksi peruuttamatonta vahinkoa ja merkittäviä lisäkustannuksia pidemmällä aikavälillä. Myös talouspolitiikan arviointineuvosto totesi tammikuun lopussa raportissaan: *"Palveluiden turvaamisen kannalta olisi järkevää, että hyvinvointialueet voisivat jakaa säästöt tasaisemmin pidemmälle aikavälille. Talouspolitiikan arviointineuvosto suosittelee tilapäisen lisäjoukon tarjoamista hyvinvointialueille. Sen ei tarvitse tarkoittaa valtion rahoituksen kasvattamista pidemmällä aikavälillä."* Arviointineuvosto muistutti myös: *"Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen onnistumista ei ole perusteltua arvioida vain toteutuneen menokasvun perusteella. Menojen kasvun ja alijäämien taustalla on hyvinvointialueista riippumattomia syitä, kuten inflaation kiihtyminen ja palkkojen suhteellisen nopea nousu. Uudistuksen arviointi edellyttää kehityksen seuranta pidemmällä aikavälillä sekä talous- ja hyvinvointivaikutusten laajempaa tarkastelua."*

Hallitus ei ole kyennyt antamaan tähän mennessä hyvinvointialueille riittäviä työkaluja, jotka auttaisivat niitä selviytymään ennakoimattomista kasvaneista kustannuksista. Hyvinvointialueilla ei ole tämän vuoksi ollut muuta mahdollisuutta kuin hakea lyhyellä aikajänteellä nopeita säästöjä karsimalla sote-lähipalveluja ja rajoittamalla palvelutarjontaa. Hallitus on vesittämässä toiminnallaan sote-uudistuksen yhden tärkeimmistä päämääristä, eli perustason sote-palveluiden vahvistamisen. Painopisteen siirto vaativimmista sote-palveluista perustasoisiin palveluihin jää tällöin toteutumatta. Tämä on sekä inhimillisesti että julkisen talouden kannalta väärä ratkaisu ja tulee pidemmällä ajanjaksolla selvästi kalliimmaksi.

Hallituksen tähän mennessä kautensa aikana tekemillä päätöksillä ei vastata akuutteihin palveluiden järjestämisen, tuottamisen ja rahoituksen ongelmiin, kuten kustannusten ja korkotason nousuun, sosiaali- ja terveydenhuollon vaikeutuvaan työntekijäpulaan ja keikkalääkärifirmojen häikäilemättömään rahastukseen. Hallituksen julkaisemien suunnitelmien perusteella hallitus ei ole tuomassa tilannetta korjaavia päätöksiä eduskuntaan myöskään käynnistyneen kevätistunto-ajan aikana.

Palveluiden uudistaminen on välttämätöntä

Taloudellisia ja työvoimaresursseja tulisi kohdentaa erityisesti ennaltaehkäisevien palveluiden parantamiseen ja perustason lähipalveluiden lisäämiseen. Hallituksen tulisi tuoda eduskuntaan esityksiä, joilla joustavoitetaan sääntelyä ja mahdollistetaan hyvinvointialueiden paikallinen päätöksenteko ja palveluiden kehittäminen nykyistä joustavammin alueelliset olosuhteet ja alueen asukasrakenne ja asukkaiden palvelutarpeet paremmin huomioiden.

Palveluiden tuotantotapojen uudistaminen vaikeutuu, kun hyvinvointialueet eivät pysty varaamaan investointeihin ja palveluiden kehittämiseen riittävää rahoitusta. Esimerkiksi digitaalisten palveluiden ja liikkuvien palveluiden käyttöönotto vaatii merkittäviä alkuinvestointeja. Niillä olisi kuitenkin mahdollista sekä uudistaa, että parantaa palveluja, viedä palvelut lähemmäksi ihmistä ajasta ja paikasta riippumattomasti käytettäviksi ja myös saada aikaan jopa merkittäviä säästöjä pidemmällä aikavälillä. Digitaalisille palveluille on oltava aina myös vaihtoehto. Niiden käyttöönotto ja käytön lisääminen vapauttaa kasvokkaisten palveluiden käyttömahdollisuuksia ja resursseja niille ihmisille, jotka eivät eri syistä kykene tai voi käyttää digitaalisia palveluita.

Lähipalvelut turvattava

Vahvat lähipalvelut vähentävät eriarvoisuutta, tukevat hoidon jatkuvuutta sekä vähentävät vaativan hoidon tarvetta. Palveluihin pääsy hankaloituu, kun lähipalveluja lakkautetaan nopeiden säästöjen aikaansaamisen toivossa ja ihmisten matkat palvelupisteisiin pitenevät. Osa apua tarvitsevista ei aikaisempaa pidempien matkojen vuoksi välttämättä hakeudu riittävän ajoissa hoitoon, jolloin ongelmat vaikeutuvat ja niiden hoito on entistä kalliimpaa. Osa vaivoista jää hoitamatta kokonaan. Kustannusvastuuta on myös siirretty ihmisille itselleen, kun palvelut karkaavat kauas kyliltä. Hoitoon pääsyä joutuu odottamaan entistä kauemmin, kun hoitojonot pitenevät ja hoitoon pääsyn määräaikoja pidennetään. Monen ihmisen sairaudet pahenevat ja niiden hoitaminen tulee siten kalliimmaksi. Kun hoitoon ei pääse ajoissa ja ongelmat vaikeutuvat odotteluaikana, erikoistason palveluiden tarve kasvaa.

Lähipalvelujen toteutuksessa on tärkeää hyödyntää erilaisia olemassa olevia malleja, kuten sotekeskus-, omatiimi- ja omalääkärimallit, joilla varmistetaan hoidon jatkuvuutta ja vaikuttavuutta.

Asiakasmaksujen korottaminen

Orpon hallitus nosti viime vuonna sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksujen enimmäismääriä jopa lähes 50 prosenttia. Samalla hallitus leikkasi maksujen korotuksia vastaavan summan pois hyvinvointialueiden rahoituksesta. Hallitus pakotti rahoitusleikkauksella hyvinvointialueet nostamaan asiakasmaksuja täysimääräisesti. Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos on arvioinut, että hallituksen päättämät asiakasmaksujen enimmäismäärien nostot nostavat joka toisen suomalaisen terveydenhuollon maksuja.

Asiakasmaksujen korotukset kohdistuvat THL:n mukaan erityisesti pienituloisiin, ikääntyneisiin ja naisiin, jotka käyttävät eniten julkisia sosiaali- ja terveystalvveluita. Tutkimuksissa on arvioitu, että asiakasmaksujen taso voi vaikuttaa palvelujen käyttöön. THL toteaa, että tämä voi lykätä erityisesti pienituloisten ihmisten hakeutumista terveysongelmien vuoksi ajoissa hoitoon, joka voi aiheuttaa sairauksien pahenemista ja kokonaiskustannusten nousua. Hallituksen päätös nostaa asiakasmaksuja on väärä ja heikentää monen ikääntyneen mahdollisuuksia saada tarvitsemansa sosiaali- ja terveystalvvelut.

Työntekijäpula pahenee

Kannamme suurta huolta siitä, että hallitus ei vaikuta olevan tekemässä läheskään riittävästi vastataksaan sosiaali- ja terveydenhuollon vaikeutuvaan työntekijäpulaan, joka uhkaa erityisesti sosiaali- ja terveystalvveluiden toimivuutta. Hallituksen omat toimet kuten aikuiskoulutustuen lakkauttaminen, että nuiva suhtautuminen työperäisen maahanmuuttoon, ovat päinvastoin vaikeuttamassa ammattitaitoisten työntekijöiden saatavuutta.

Hallituksen tulisi laatia yli hallituskausien menevä valtakunnallinen ohjelma henkilöstön saatavuuden turvaamiseksi. Ohjelmassa tulee keskittyä muun muassa työoloihin, johtamiseen ja eri ammattiryhmien väliseen yhteistyöhön ja työnjakoon, opiskelijaohjauksen kehittämiseen sekä urapolkujen ja työssä kehittymisen ja asiantuntijuuden syventämisen mahdollisuuksien parantamiseen. Näillä toimilla voidaan parantaa henkilöstön pysyvyyttä ja helpottaa myös uuden henkilöstön rekrytointia. Eläköityneiden sosiaali- ja terveydenhuollon työntekijöiden kannusteita jatkaa esimerkiksi osa-aikaisesti työssä eläkkeelle siirtymisen jälkeen tulee lisätä. Ulkomailta suoritettujen tutkintojen tunnistamista ja tunnustamista tulee parantaa ja helpottaa tutkinnon täydentämistä. Työvoimapulan ratkaisemiseksi olisi myös selvitettävä mahdollisuuksia solmia kahdenvälisiä sopimuksia sote-henkilöstön kouluttamiseksi ja rekrytoimiseksi Suomeen maista, joissa on työvoiman ylitarjontaa.

Hallitus laski pitkäaikaisen hoidon hoitajamitoitusta. Mitoituksen lasku helpottaa hoitajapulaa, mutta hoitajamitoituksen laskemisen keskeisenä vaikuttimena on ollut Orpon ja Purran hallitukselle ominaisesti vain säästää sosiaali- ja terveystalvveluiden rahoituksesta. Mitoituksen laskemisen myötä hallitus vähentää hyvinvointialueiden rahoitusta vuosina 2025– 2027 45 miljoonaa euroa vuodessa ja vuodesta 2028 alkaen 119 miljoonaa euroa vuodessa. Orpon hallituksen hyvinvointialueiden rahoitukseen tekemät leikkaukset ja sopeutukset ovat johtaneet hyvinvointialueilla sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten lomautuksiin ja irtisanomisiin. Hallituksen viesti ammattilaisille on räikeästi ristiriitainen.

Hallituksen tuettava hyvinvointialueita

Hallituksen kyky tukea hyvinvointialueita onnistumaan lakisäätöisten sosiaali- ja terveystalvveluiden järjestämisessä huolestuttaa. Kokoomuksen ja perussuomalaisen johtaman hallituksen tekemät sosiaali- ja

terveydenhuoltoa koskevat päätökset ja lakimuutokset ovat olleet julkisten sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden rahoituksen leikkauksia, palvelutason heikennyksiä, sosiaali- ja terveystalouden asiakasmaksujen pakkokorotuksia.

Julkisen talouden sopeuttaminen on välttämätöntä. Sopeuttaminen tulee kuitenkin tehdä tavalla, joka ei uhkaa ihmisten, erityisesti ikääntyneiden hoivaa ja huolenpitoa tarvitsevien ikääntyneiden suomalaisten perustuslaillista oikeutta saada tarvitsemansa välttämättömät sosiaali- ja terveystalouden palvelut. Ikääntyneet itse ja heidän läheisensä ovat oikeutetusti huolissaan ikääntyneiden ihmisten perusoikeuksien toteutumisesta. Hallituksen tapaa toteuttaa merkittäviä säästöjä sosiaali- ja terveydenhuollon rahoitukseen luo uhkakuvia, huolta ja ongelmia ihmisten arkeen.

Edellä olevan perusteella ja Suomen perustuslain 43 §:ään viitaten esitämme asianomaisen ministerin vastattavaksi seuraavan välikysymyksen:

Onko hallitus aikeissa perua sosiaali- ja terveystalouden palveluihin kohdistamia leikkauksia turvataksaan jokaiselle ikääntyneelle inhimillisen vanhuuden ja ikääntyneiden tarpeiden mukaiset sosiaali- ja terveystalouden palvelut,

onko hallitus tietoinen ikääntyneiden hoivan tarpeen kasvusta ja samaan aikaan tapahtuvasta palveluiden kattavuuden heikkenemisestä,

miten hallitus aikoo turvata ja varmistaa jokaiselle ikääntyneelle turvallisen ja inhimillisen elämän sen viimeisiin hetkiin asti,

miten hallitus palauttaa ihmisten luottamuksen siihen, että he itse ja heidän läheisensä saavat tarvitsemansa sosiaali- ja terveystalouden palvelut ikääntyessään, eikä kenenkään suomalaisen tarvitse pelätä ikääntymistä,

aikooko hallitus antaa hyvinvointialueille lisäaikaa alijäämien kattamiseen,

miten hallitus varmistaa, että irtisanomisuhan alla olevat tai työttömiksi jääneet lähihoitajat ja muut sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaiset pysyvät sote-alalla, kun hyvinvointialueet

ovat joutuneet tekemään hallituksen vaatimia paniikkiratkaisuja, joiden seurauksena hoitajia on irtisanottu,

miten hallitus varmistaa omaishoitajien jaksamisen tärkeässä työssään läheisten hoitajina,

seuraako hallitus sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksujen korotusten vaikutuksia ikääntyneiden ihmisten palveluiden käyttöön,

milloin hallitus tuo eduskuntaan esityksen, jolla korvataan lakkautettu aikuiskoulutustuki ja mahdollistetaan aikuisena opiskelu ja parannetaan työvoiman saatavuutta työvoimapula-aloilla,

aikooko hallitus tuoda eduskuntaan esityksen, joka kannustaa eläkkeelle jääneitä sosiaali- ja terveydenhuollon työntekijöitä jatkamaan työntekoa eläkkeelle siirtymisen jälkeen?

Helsingissä 14.2.2025

Antti Kaikkonen, kesk